

UO'T:635.64

ISSIQXONALARDA CHERRI POMIDOR YETISHTIRISH

Egamberdiyev Sobir Yo'ldoshevich

Toshkent davlat agrar universiteti (PhD)

Axmedov Shuxrat Qurvondurdiyevich

Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha falsafa doktor (PhD)

KIRISH

Bugungi kunda cherri pomidor yetishtirish hajmini ko'paytirishga talab ortib bormoqda. Shu bois qishloq xo'jaligi rivojlangan Yevropa mamlakatlari, AQSH, Isroil, Yaponiya, Rossiyada cherri tipidagi mevasi kichik (10-20 g), tashqi ko'rinishi chiroyli, qizil, sariq, qora, pushti rangli, mazasi shirin yangi navlarni yaratish va yetishtirishni innovatsion texnologiyalarini qo'llash bo'yicha ko'plab tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Shunday bo'lsada bugungi kunda issiqxonalarda cherri pomidorni serhosil, kasalliklarga chidamli nav va duragaylarini o'rganish, ajratish hamda yetishtirishning innovatsion texnologik elementlarini ishlab chiqish, takomillashtirish hamda tan narhini kamaytirish muxim hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari: Issiqxonalarda cherri pomidor yetishtirish uchun mos nav namunalarini tanlashning asosi shundaki, bir hududga tavsiya etilgan va o'zining yuqori xususiyatlarini ko'rsatgan navlar boshqa hududga mos emasligi yoki yaroqsiz ekanligi ma'lum bo'lmoqda. Shuning uchun har bir hududda yetishtirishga moslashgan o'zining nav namunalari bo'lish kerak. Bu albatta issiqxonalar turlari va tuzilishi hamda xudud mikroiklim sharoitlariga bog'liq. Shu sababli Respublikamiz issiqxonalarida cherri pomidor nav namunalarini tanlashda ularning yer ustki qismini o'sishi, shoxlanishi, kasalliklarga chidamliligi, ertapisharligi, serhosil va hosil sifati yaxshi bo'lishi kabi ko'rsatkichlari inobatga olinadi.

Tadqiqot natijasida cherri pomidorni 11 ta nav namunalarining qimmatli xo'jalik belgilari bo'yicha tajriba olib borildi. Bunda namunalarning yer ustki qismini o'sishi va rivojlanishi bo'yicha o'lchov ishlari olib borildi (3.7-jadvalga, 3-11 rasmga qarang).

Tajribada biometrik o'lchovlar o'tkazildi, bunda o'simlikning asosiy poyasi uzunligi, asosiy poya yaruslari soni va barglar soni aniqlandi. O'lchov ishlari yillar davomida o'rtacha pomidor urug'lari unib chiqqandan to 62, 80 va 117 kun o'tgach hisob-kitob olib borildi.

Uch yillik tadqiqot natijasiga ko'ra, sinalgan duragaylarning asosiy poyasining uzunligi urug'lar unib chiqqandan o'rtacha 62 kun o'tgach, namunalar aro 25-104 sm ni, 80 chi kungi kuzatuvlarda 37 sm dan 220 sm gacha o'sganligi ma'lum bo'ldi. O'simlik o'suv davrining oxirlarida, ya'ni 117 kungi kuzatuv natijalariga ko'ra, namunalar aro 48 sm dan 269 sm gachani tashkil etdi.

Tajribada har uchchala kuzatuvlarda ham asosiy poyaning uzunligi eng yuqori ko'rsatkichga ega bo'lgan Blek cherri va Krasniy slivovidniy bo'lib, (117 kunda-258-269 sm) standart navga nisbatan 28-39 sm ni va eng kam ko'rsatkichga ega bo'lgan Balkonnoye

chuda navi bo'lib, (117 kunda- 48 sm) ni ya'ni standart navga nisbatan 182 sm kalta bo'lganligi aniqlandi. Qolgan duragaylarda esa oxirgi kuzatuvda 221-258 sm gacha o'sganligi ma'lum bo'ldi.

Kuzatuvlarda shu narsa ma'lum bo'ldiki, asosiy poyaning uzunligi, poyadagi yaruslar soniga ham bog'liq bo'ldi. Tajribada asosiy poyaning yaruslari soni ham uchta kuzatuv muddatlarida aniqlandi. Tajriba natijalariga ko'ra, oxirgi kuzatuvda eng ko'p yarus soniga ega bo'lgan Balkonniy jeltiy F₁, Blek cherri va Balkonnoye chuda navlari bo'lib, ular 49-61 donani, standartga nisbatan 10-22 dona yuqori va nisbatan kam yarusga ega bo'lgan Guliver va Quality seed navlari (22-16 dona) kuzatildi. Krasniy slivovidniy navi standart bilan bir xilda bo'lganligi kuzatildi.

Cherri pomidor nav namunalarini issiqxonada yetishtirishda fenologik kuzatuvlarni olib borilganda pomidorning asosiy ko'rsatkichlaridan asosiy poyaning o'sishi (sm) bilan o'z navbatida barglar sonining shakllanishi (donaga) ham shunga mos ravishda ortishi kuzatildi va bu ikki asosiy ko'rsatkichlar orasida korrelyatsion bog'liqlikni Dospexov (1979) uslubi bo'yicha hisoblanganda ushbu ko'rsatkichlar orasida o'zaro o'rta darajada ijobiy korrelyatsion bog'liqlik borligi kuzatilib, korrelyatsiya koeffitsiyenti $r=0,396$ ($R^2=0,1549$) ga teng bo'lib, o'rta darajada ijobiy bog'lanish mavjudligini ko'rsatdi (1-rasm).

Tanlov nav sinovida cherri pomidor namunalarning barg soni ham sanab chiqildi. Issiqxonalarda o'simlik bargining sonini ahamiyati katta bo'lib, u fotosintez jarayoni va o'simlik mahsuldorligiga asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Hosildorligining ko'payishi har bir o'simlikdagi barglar soniga bog'liq. Kuzatuvlar natijalarga ko'ra, 62 va 80 kungi kuzatuvlarda namunalar aro farqlanish yuqoriroq bo'ldi. Chunki issiqxonaning harorati ushbu davrlarda mo'tadil emasligi ta'siri bo'ldi. Oxirgi 117 kundagi kuzatuv natijalariga ko'ra, standart navga nisbatan 2 ta namuna Guliver va Quality seed navlari barg soni 14-17 donaga kam ekanligi, qolgan namunalarda esa yuqori ekanligi, ayniqsa Balkonnoye chuda va Balkonniy jeltiy F₁ namunalari standartga nisbatan 22-33 dona barg soni yuqori ekanligi

aniqlandi. Tajribada o'simliklarni barg soni bo'yicha eng yuqori (74 dona) ko'rsatkichga ega bo'lgan Balkonnoye chuda navi pakana bo'yli, asosiy poyasi kalta bo'lganligi bilan ajralib turdi. Issiqxonada barglarning ko'p bo'lishi poyadagi shingillarning erta bahorda quyosh nuridan zararlanishini oldini oladi va meva shakllanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Авдеев Ю.И. Селекция томатов. – Кишинев: Штиинца, 1982. – 284 с.
2. Алпатьев А.В. Помидоры. М., “Московский рабочий”, - 1981. – 302 с.
3. Арамов М.Х. Эколого-генетические основы селекции томата на устойчивость к патогенном и адаптивную способность. Автореф. дисс....доктора с-х. наук. СПб., 1994.-48 с.
4. Асатова С.С. Влияние регулятора роста тетранила на рост, развитие и урожайность томата и огурца.// Автореф.канд.дисс. Ташкент.ТашГАУ. 1995. С.6-7.
5. Брежнев Д.Д. Томаты. – Л.: Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1955. – 351 с.
6. Бўриев Х.Ч, Сабзавот экинлари селекцияси ва уруғчилиги. – Тошкент. Меҳнат, 1999. – Б. 16-25.
7. Жуковский П.М. Культурные растения и их сородичи. -3-е изд. Л., «Колос». 1971. - С. 265-272.
8. R.X.Xakimov, M.B.Xakimova Impact of packaging materials on the preservation of Beijing cabbage Galaxy international interdisciplinary research journal (GIIRJ), ISSN(E):2347-6915. Vol.12, Issue 6 June (2024). B. 22-25 SJIF Impact Factor 2024:8,346